

megyéket, de időnként óhatatlanul is egymásba kapcsolódnak az események.

Hangsúlyozza, hogy a román történetírás a polgárháború kirobbanását az október 16-i agyagfalvi székely nemzetgyűlésben látja, a magyar kutatók viszont Karl Urban alezredes 1848. szeptemberi fellépésében, valamint a 3. balázsfalvi román nemzeti gyűlésben. A dokumentumok alapos áttekintése viszont azt sugallja, hogy Erdély és Magyarország uniójának kimondásáig, 1848. május 30-ig kell visszatekinteni. A párhuzamos elemzés módszerével kívánja igazolni állítását, miszerint a polgárháború kitörése egy olyan folyamat eredménye, amit a magyar kormány és Bécs közötti politikai viszályok alakítottak. A néptömegek haragja a nemesi udvarházak és a közigazgatási tisztviselők, nem pedig a civil lakosság ellen irányult.

Marosvásárhely esetében hangsúlyozni kell, hogy a szabadságharc idején a város nem volt hadműveletek célpontja, ezért nem vált hadszínterré. Kisméretű vára pusztán a kaszárnya szerepét töltötte be. Az egymást követő hadak mind elfoglalták, s mindegyik a maga igazgatásával, intézményeivel és ellenőrzésével gyakorolta a hatalmat. Puchner szerint a város maga alkotta a válaszfalat a románok és magyarok között.

A Küküllő megyei levéltári források megmaradtak. A bírósági okiratok részletesen beszámolnak az 1848 őszen elkövetett fosztogatásokról, öldöklésekről. Az 1849 tavaszán elkezdődött tanúkihallgatások jegyzőkönyvei is részletes beszámolót nyújtanak a drámai helyzetről. A legtöbb esetben bebizonyosodott, hogy az elkövetett kegyetlenségekre bosszúból került sor. A szerző szerint az „Omnia contra omnes” jelenség tanúi lehetünk, és az etnikai elkülönítés nem minden esetben helytálló.

Peter Moldovan joggal teszi fel a kérdést: „Vajon a történelemben részt vevő tömeg vagy a szabadsapatok, etnikai hovatartozástól függetlenül, felelőssé tehető-e, mint tudatos cselekmények főszereplői, vagy pedig egy olyan forgatókönyv manipulált tömegéről van szó, amelyet mások alkottak és adott esetben nem is értették, hogy mi történik.”

Erdély három nagy nemzete különbözőképpen élte meg a forradalmat. Különböző eszmékért küzdöttek, különféle eszközökkel. A „népek tavaszának” eszméje mint korszellem szertefoszlott. Nem köszöntött be a megbékélés. Peter Moldovan könyve, ugyan 162 év elteltével, de éppen ezt a megbékélést hivatott elősegíteni.

Somogyi Gréta

BACZONI TAMÁS – HERMANN RÓBERT

A SZABADSÁGHARC KATONÁI

Illusztrálta: Somogyi Győző. Magyar Hadviselet sorozat, Sorozatszerkesztő: Ságvári György
(Cser Kiadó – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2011, 152 o.)

CS. KOTTRA GYÖRGYI

MAGYAR HADIZÁSZLÓK

Illusztrálta: Somogyi Győző. Magyar Hadviselet sorozat, Sorozatszerkesztő: Ságvári György
(Cser Kiadó – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2011, 124 o.)

BACZONI TAMÁS – NAGY L. ISTVÁN

MÁRIA TERÉZIA MAGYAR KATONÁI

Illusztrálta: Somogyi Győző. Magyar Hadviselet sorozat, Sorozatszerkesztő: Ságvári György
(Cser Kiadó – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2011. 116 o.)

A hadtörténelem a történetírás minden ága közül talán a legvizuálisabb, ezáltal rendkívül hálás téma a képeskönyvek, albumok számára. Addig, amíg a sorozatlövő fegyverek nem tettek a harcosokat terepszínű, földet túró va-

konddá, a katonamesterséghez hozzátartozott (és a díszelgő egységeknél a mai napig hozzátartozik) a színpompás, ezernyi hagyomány, illetve az aktuális polgári divat és különféle szimbólumok meghatározta uniformis. Az ipa-

ri forradalom milliós hadseregeinek időszakáig az ésszerűség és a praktikum vajmi szerény szerepet játszott a katonai egyenruhák kialakításában. E vizuális „orgia” úgy tűnik, hogy a napóleoni korszakban ért csúcspontjára. Viselettörténeti szempontból a hazai katonai kultúra azért is különösen hálás és látványos téma, mert a magyarság hányattatott történelme, keleties gyökerei, majd a Kárpát-medence védőpajzs és ütközőzóna jellege Kelet és Nyugat érdekes keveredését eredményezte a katonai viseletek terén is.

A nyugat-európai könyvpiacokon már évtizedek óta léteznek jól bejáratott sorozatok az évszázadok, évezredek uniformisának, katonai felszerelésének és szimbolikájának bemutatására. A hazai hadtörténelmi témájú festészet legnagyobb alakja, Somogyi Győző sem tétlenkedett és a rendszerváltás óta sorra jelentek meg az általa illusztrált albumok. E kötetek sorra megjelenítették a Bizánc elleni háborúk magyar vitézeit, az erdélyi fejedelmek hadseregeit, az 1867 utáni honvédséget, illetve a második világháborús honvédhuszárokat, s a *Nagy huszárkönyv* a legmagyarabb csapatnem évszázadainak kuszárjait mutatta be. Sajnos az első egységes kiállítású sorozat, a húsz esztendeje elindult *Fegyvert s Vitézt éneklek* két kötet után elhalt. A XX. század magyar katonai viseleteiről szintén számos, nagyszerű fotókkal, továbbá aprólékos és szakszerű magyarázatokkal ellátott képeskönyv látott napvilágot az utóbbi években. Ságvári György 2010-ben pedig a témában egy igazi alapművet publikált *Magyar uniformisok* címmel. A hazai katonai egyenruha- és felszerelés-történeti irodalmat tehát immáron bátran nevezhetjük gazdagnak. 2011-ben a Cser Kiadó és a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum jóvoltából egy újabb sorozattal bővült a választék. A *Magyar Hadiviselet* kötetei hadtörténelmünk két korszakának katonáit, illetve a magyar hadizászlók ezeréves történetét mutatják be, úgy, hogy a szövegek inkább csak magyarázatul szolgálnak a lényeghez: Somogyi Győző egyenruhákról és zászlókról alkotott grafikáihoz.

E recenzió írója – nem lévén sem viselettörténész, sem vexillológus – nem vállalkozhat arra, hogy mindhárom kötet képanyagát szakértő szemmel átvizsgálja és egyes képekre rámutatva kisebb-nagyobb hibákat tárjon fel. Amint arra Ságvári György – aki mindhárom kötethez kedvesen bevezetőt írt – rámuta-

tott, az atipikusság, a szabályzatoktól való eltérés természetes jelenség a katonaeletben, elsősorban a hadjáratok során, amikor az ellátás akadozik és a szemlélő előljárók sem formai kérdésekkel vannak elfoglalva. Nem lenne korrekt tehát kétségbevonni Somogyi Győző jogát arra, hogy egyes szerényen dokumentált és ábrázolt figurák, illetve korszakok esetén az adott keretek között ne engedhesse el fantáziáját. Különösen igaz ez azokban a korszakokban, amikor még nem létezett központilag előírt viselet, vagy az egyes alakulatok csak afféle iránymutatást kaptak a hadvezetéstől.

Ha az olvasó megbocsát, alant mindhárom kötetre vonatkozóan némileg szubjektív sorok következnek, amit azért merészeltem megengedni magamnak, mivel ezek kevéssé a történettudomány, hanem inkább az egyéni ízlés témakörébe tartoznak. Sajnos a három kötet nem minden képe esetében tudtam olyan megbocsátó lenni, mint Ságvári György, aki egyik bevezetőjében kijelenti, hogy Somogyi „Sajátos mesevilágot teremt, olykor naiv, de mindig életszerű és szerethető figurákkal.” A művész gyakran groteszkbe hajló stílusa, az óriási végtagok, kicsiny törzsek és hatalmas fejek, illetve pókhasak valóban kiváló illusztrációk lennének egy mesekönyvhöz. Ezen arányok eltorzítása azonban gyakran elferdíti a fegyverzet, a lószerszám, az egyenruha, gránátos süveg stb. valós arányait, hiszen ne feledjük, valójában egy történeti munkáról van szó, mely nem egy „mesevilágot” hanem egykor élt hús-vér embereket, méghozzá nem „tornából felmentett” fiúkat, hanem katonákat hivatott megjeleníteni. A groteszk stílus időnként rendkívül jól „elkapja” egy figura, mondjuk egy kihízott gazdasztiszt lényegét, azonban gyakran az az olvasó érzése, hogy a többnyire kiváló és aprólékos ábrák mellett, néhány rajz egyszerűen elnagyolt, összecsapott vagy túlságosan „meseszerű”. Időnként hasonlóan problémás Somogyi ábrázolási módja a ruházat és felszerelés apró részleteinek visszaadásához. Persze az általam – és még sokak által – ebben a műfajban preferált, fotószerű stílust (ennek kiváló példái Rudolf Ottenfeld munkái a XIX. század végéről) könnyű „sematikusnak” bélyegezni, mely nem alkalmas művészi üzenetek és világlátás kifejezéséhez – viszont talán alkalmasabban a különféle, időnként rendkívül bonyolult katonai viseletek megjelenítésére.

A képanyag élvezhetőségét sajnos némileg lerontja az ofset papír, melyen a színek kissé

egyhangú, pasztelles árnyalatúnak tűnnek, bár lehetséges, hogy ez a hatás szintén része Somogyi Győző művészi eszköztárának.

E szubjektív kitérő után nézzük magukat a könyveket! *A szabadságharc katonáit* bemutató kötet valójában a negyedszázaddal ezelőtt megjelent Barczy Zoltán szövegével és Somogyi Győző rajzaival ellátott munka képanyagának újbóli felhasználása, ezúttal Hermann Róbert és Baczoni Tamás írásaival. Az újrakiadás üdvözlendő, mivel az 1986-os kötet az évtizedek alatt valóságos könyvritkasággá vált.

A kötet elején Ságvári György előszava után Baczoni Tamás tömör és kiváló egyenruhatörténeti bevezetője áll. A bevezető egyetlen apróbb hiányossága, hogy kimaradt ebből a hivatalos szabályzatok és rendelkezések említése, melyek a császári-királyi majd a honvédsereg öltözködését szabályozták. A képanyaghoz írott tömör ismertető szintén Baczoni Tamás munkái, melyek nemcsak egyszerűen leírják a képen látható honvédeket, hanem igyekeznek magyarázni is az egyes viseleteket, illetve háttérinformációkkal, érdekességekkel ellátni az olvasót az adott alakulatokról, személyekről.

A szót tényleges és átvitt értelmében véve egyaránt sokszínű honvédsereg alkotóelemeiről írott rövid összefoglalók bizonyára nem jelentettek komoly feladatot Hermann Róbertnek, ám ebben a tömör formában is számos érdekességet és új nézőpontot ismertet az olvasóval. A császári-királyi gyalogsághoz írott ismertetőben meglehetősen nagy terjedelemben foglalkozik a honvédsereg által is használt lőfegyverekkel, melyek képi ábrázolása talán nem lett volna haszontalan, bár a kötetben szétszórva találunk néhány fegyverrajzot. Hermann Róbert a cs. kir. gyalogság, határőrség és huszárság ismertetésénél mutatja be a császári hadsereg szervezetét, működését, az 1848-ban Magyarországon állomásozó haderő összetételét, illetve az egykori cs. kir. alakulatok szerepét a szabadságharcban. Hasonlóan tömör, lényegre törő, de korántsem száraz leírást kapunk a nemzetőrökről, honvédgyalogságról, vadászokról, tüzerekről és műszakiokról. A szerző értékelése szerint a honvédsereg legütőképesebb fegyverneme a tüzérség volt, mely számos ellenséges tábornok „skalpjával” büszkélkedett, és ami még fontosabb, sikeresen működött a várharckok során.

A kötet összeállítói nem felejtkeztek el azon új eszközök illusztrált ismertetéséről sem, melyeket a történelem során először a szabad-

ságharcban alkalmaztak a hadviselésben: a vasútról és a gőzhajóról.

A könyv képanyaga alapján kijelenthetjük, hogy az újonnan felállított huszárezredek és az önkéntes- és szabadsapatok, továbbá a külföldi légiók egyenruhái 1848–49 viselettörténetének legérdekesebb fejezetei. Ezen öltözetekben időnként különös módon keveredett az egyes tájegységekre jellemző népviselet a katonai ruházattal, a sujtásos huszárzeke a könnyűlovas-sisakkal. Somogyi Győző ezen, nagy kihívást jelentő és komoly fantáziát, továbbá néprajzi ismereteket igénylő figurák ábrázolásában van leginkább elemében. Kiváló ötlet és egyben komoly kultúrtörténeti adalék az a tábló, amely a szabadságharc időszakában divatos haj- bajusz- és szakállviseleteket mutatja be.

A kötetet összegezve elmondhatjuk, hogy az olvasó ismét egy kiváló és aprólékos képes összefoglalót vehet a kezébe a szabadságharc hadseregéről – mindazokkal a fenntartásokkal Somogyi Győző képeivel kapcsolatban, melyeknek fentebb hangot adtam. Egyetlen kérdésben maradt bennem némi hiányérzet, ami azonban nemcsak erre a kötetre, hanem a szabadságharcral foglalkozó legtöbb szakkönyvre vonatkozik. Ismét kimaradt azoknak a taktikai formációknak a rövid ismertetése, melyekben a háborút a honvéd és a császári sereg megvívta. Talán ebben a kötetben alkalom nyílott volna egy oszlop, csatlánc, négyszög stb. illusztrált bemutatására, bár némileg igazságtalanság egy deklaráltan a hadi viseletekkel foglalkozó munkától ilyesféle információkat elvárni.

Mária Terézia magyar katonái – hirdeti a következő kötet címe, mely egy általános hadtörténeti bevezető (Nagy L. István tollából) után ismételten a korszak katonai viseleteit ismertető fejezet vezet be – utóbbi szintén Baczoni Tamás munkája. Itt ismét hiányolom némileg azoknak a szabályzatoknak és haditanácsi, ill. uralkodói rendelkezéseknek felsorolását, melyek korszakunkban a császári-királyi hadseregben az egységes uniformis megteremtésért az ezredtulajdonosokkal folytatott küzdelem állomásait jelezték.

Beszélhetünk-e magyar hadügyről a XVIII. században? Teszi fel a kérdést Nagy L. István, hogy utána mindjárt meg is válaszolhassa: véleménye szerint természetesen igen. Bár e sorok írója osztja ezt az álláspontot, éppen az itt ismertetett munka ébreszthet kételyeket az egyértelmű választ illetően. A kötet felvonultatja a Magyar Királyság területéről verbuválódott hu-

szárokat, a magyar gyalogságot, a horvát-szlavón, bánági és erdélyi határőr csapatokat, inszurgenseket egyaránt, a képek mellett kiváló szervezettörténeti áttekintéssel. Helyet kapnak a kötetben a korszak magyar tábornokai és a nemesi testőrség is, akik a „világ legszebb huszárviseletében” pompáztak. Hogyan illeszkedik viszont a könyvbe az a fejezet, amelyik a túlnyomórészt csehekből verbuválódó császári-királyi tüzérséget mutatja be, melyben a XVIII. század közepén elvették szolgáltak magyarországiak? Természetesen hasznos és üdvözlendő a korszak cs. kir. tüzérségének bemutatása, mely a hétéves háborúban vált teljes értékű fegyvernemmé és az osztrák tüzérek magas reputációja és a lövegek nagy száma eredményezte a bajor örökösödési háború (1778–1779) eseménytelen-ségét (ti. a poroszok jobbnak látták nem bocsátkozni nyílt csatába a császári-királyi erővel). Ha azonban a szerzők teljes joggal csonkának érezték a művet a tüzérség nélkül, akkor következetes módon a német gyalogság és lovasság (vértések, dragonyosok, svaliszérek) rövid bemutatása sem maradhatott volna el. Így viszont a *Mária Terézia magyar katonái* cím nem fedné a kötet tartalmát. Vizsgálhatjuk tehát külön a császári-királyi hadsereg egyes alkotóelemeit magyar szemszögből, ám ezt csak egy bizonyos pontig tehetjük, anélkül, hogy ne egy féloldalas vagy egyenesen hamis képet kapnánk. Ez a haderő egy soknemzetiségű birodalom produkuma volt, melyben minden nációnak megvolt a maga specialitása. Hasonló kételyek merülhetnek fel a határőrséggel kapcsolatban, hiszen a Határőrvidéket a főhadparancsnokságokon keresztül közvetlenül Bécsből irányították a magyar rendek teljes megkerülésével. 1848–49-es szerepük is jól mutatja a határőrtestek és katonáik szinte abszolút lojalitását az udvar iránt, mely lojalitás alól egyedül a székelyek voltak kivételek. Ennek ellenére a közjogi kötelekek és a határőr-alakulatok magyaros egyenruházata indokolja szerepeltetésüket.

Nagy L. István bevezetői önmagukban is kiválóan használhatóak szervezettörténeti áttekintésként a korszak magyarországi kiegészítésű cs. kir. alakulatairól, továbbá jól érzékeltetik a magyarság egyre növekvő súlyát a hadseregben és a tábornoki karban. A szakirodalom legújabb eredményeit felhasználva mutatja be a Magyar Királyság és a birodalom állandó hadseregnek kapcsolatát, továbbá az osztrák örökösödési háborúban még nem elhanyagolható katonai szerepet játszó nemesi felkelés közjogi hátterét.

A kötet ugyanakkor a szűkös terjedelem ellenére számos kérdést vett fel, illetve rávilágít a hazai hadtörténetírás előtt álló feladatokra. Az egyik ilyen kissé ünneprontó kérdés, amelyik magyarázatot kíván, a császári-királyi huszárság teljesítményének leromlása az osztrák örökösödési háború és a hétéves háború között. E romlás persze inkább viszonylagos, ami a nagy ellenfél, a porosz könnyűlovasság egyenletesen felívelő teljesítménye miatt szembeszökő, melyben azonban óriási szerepe volt a II. Frigyes szolgálatába állt magyaroknak. A szerző talán némileg túlzottan idealizált képet fest Mária Terézia magyar huszárjairól, szerepükről a korszak háborúiban.

Míg a kötet képanyagának huszárokat ábrázoló része már nagyrészt napvilágot látott Somogyi Győző korábbi munkáiban, a gyalogosokról és tüzérekről, illetve tüzérségi eszközökről készült grafikák kifejezetten ehhez a kötethez készültek. Véleményem szerint a magyar egyenruha-történet talán legérdekesebb fejezete az 1740-es évek hazai gyalogezredeinek nyugatias és magyaros motívumokat egyaránt felvonultató uniformisa. A kötet – elsősorban a kor hadiviseleteit tárgyaló bevezető – viszont nem domborítja ki az okát e szokatlanul színpompás gyalogsági viseleteknek, vagyis azt, hogy az újonnan felállított magyar gyalogezredek toborzóinak a jóval népszerűbb huszársággal kellett versenyeznie az újoncokért.

A sorozat *magyar hadizászlókat* bemutató kötetéhez a téma legavatottabb szakértője, a Hadtörténeti Múzeum zászlógyűjteményének vezetője, Cs. Kottra Györgyi írt magyarázó sorokat. Bár a szerző tollából 2011-ben napvilágot látott egy zászlótörténeti összefoglaló, minden népszerűsítő munka hiánypótló erről az elhanyagolt segédtudományról, mely a bemutatott kötet tanúsága szerint is rendkívül gazdag és látványos fejezete a magyar történelemnek. Mivel a vexillológia szorosan összekapcsolódik a címertannal, Cs. Kottra Györgyi számos heraldikai kérdést is érint, főleg államcímernünk kialakulásával kapcsolatban.

A középkori Magyarország zászlóhasználatának bemutatásakor az írott források és ábrázolások szűkös volta miatt Somogyi Győző bátran támaszkodhatott művészi fantáziájára, melyet segítségül hívva teremtette meg részben a honfoglalás- és a lovagkor zászlóinak színpompás világát. A művész azonban igyekezett mindezt későbbi korok ábrázolásai és külföldi analógiákra támaszkodva megalkotni.

Sajnos a kora újkori zászlóhasználatról foglalkozó fejezetben a XVI–XVIII. századi nyugati katonatípusok és zászlaik ismertetésénél a „vallón”, illetve „Landsknecht” gyalogság, valamint különféle katonai kötelékek fogalmai, végül az idősíkok – valószínűleg a terjedelmi korlátok miatt – némileg összezsúvva és zavarosan jelennek meg. Mindazonáltal a szerző átfogó képet nyújt a királyi Magyarország és Erdély gazdag zászlóhasználatáról.

A Habsburgok állandó hadseregének zászlóit bemutató részből hiányolható az 1620-as fehérhegyi csata megemlézése, ami véleményem szerint egy vexillológiai mérföldkő, mivel ekkortól állandósult a császári ezredzászlókon (az ún. Leibfahnekon) a Szűzanya ábrázolás. II. Ferdinánd császár ugyanis égi közbeavatkozásnak tekintette győzelmét a protestánsok felett.

A Habsburg-monarchia érdekes, átmeneti időszakát mutatja be az 1743-as első központi szabályozást követő három év zászlóhasználatáról, amikor az egész hadsereg az uralkodónak magyar királyi címe nyomán a piros-fehérvörös alapszínű zászlót használta.

A császári-királyi hadsereg 1769-es egységesítő szellemben végrehajtott reformja véget vetett a huszárszászlók sokszínűségének, mely változatosságot már csak az insurrekció színvonalos lobogói képviselték. A képeken továbbá nagyszerűen nyomon követhető a barokkos pompa fokozatos egyszerűsödése. A könyv méltó módon nagy teret szentel az 1848–49-es szabadságharc zászlóhasználatának, mely napjainkig meghatározza azt, hogy milyen alapja legyen egy honvédségi csapatzászlónak. Érdekes még megfigyelni Somogyi Győző képein a sorsfordító, forradalmaktól és ellenforradalmaktól terhes évek zűrzavarát, a Vörös Hadsereg, Nemzeti Hadsereg és különféle félkatonai egységek szimbolikáját, majd a konszolidációt követő újabb egységesülést, melyek mind-mind nyomon követhetők a zászlókon. A kötet „Új zászlók alatt” című fejezete kalauzolja el az olvasót az 1945 utáni rövid életű demokratikus korszak érdekes, átmeneti zászlóitól kezdve, a Rákosi-rendszer különös, 1848-at és a sztálinizmust ötvöző lobogóin, a Kádár-

rendszer óvatosan semmitmondó címeres zászlaján keresztül a mai napig használatos 1990. mintájú csapatzászlóig.

A szakember nagy előnye a laikkal szemben, hogy tudja, milyen elhanyagolhatónak tűnő részletekre kell mégis odafigyelni. Cs. Kottra Györgyi és Somogyi Győző nemcsak maguknak a zászlóknak a bemutatását tartották fontosnak, hanem az olyan apróságoknak is, de a vexillológiában annál fontosabb „járulékos részek” magyarázatát és ábrázolását is, mint a különféle zászlócsúcsokat és szalagokat, a zászlótartók pompázatos vállveit, továbbá a rudakat és zászlószögeket.

Mely olvasói rétegnek ajánlhatóak elsősorban a *Magyar hadviseletek* sorozat kötetei? A színvonalas egyenruhák minden bizonnyal megragadják az ifjabb nemzedékek képzeletét, és alighanem haszonnal forgatják a referenciainyag után kutató hagyományőrök is. A magyarázó tanulmányok ugyanakkor a történettudomány legújabb kutatási eredményeit tükrözik, bár a Mária Terézia magyar katonáit bemutató kötet írásai, amint azt korábban jeleztem, számos problémát is felvetnek.

Két kérdéskört tartok még felvetésre érdemesnek a kötetekkel kapcsolatban. Véleményem szerint talán nem lett volna haszontalan a sorozatot úgy kialakítani, hogy a kötetek végén helyet kapjon egy rövid, áttekintő jellegű bibliográfia, hogy aki tovább akar kutakodni az adott témában, az tudja, hogy merre induljon el. Kissé túlzottnak érzem továbbá az egyébként igényes tipográfiával rendelkező kötetek árát. Ebben az árfekvésben talán nem túlzó elvárás a keményborító, annál is inkább, mivel mind a téma, mind Somogyi Győző képei megérdemlik a méltó kiállítást. A kiadó melegségére legyen mondva, hogy a jelenlegi könyvpiaci helyzetben már önmagában is dicsérendő egy igényes ismeretterjesztő sorozatot indítani. Inkább jelenjen meg a jövőben is minél több kötet a *Magyar hadviseletek* sorozatból puhaborítóan, mintsem hogy ismét egy félbeszakadt vállalkozás felett legyen kénytelen a hadtörténelem iránt érdeklődő olvasó sajnálkozni.

Lázár Balázs